

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ З ДЕРЖАВНИМИ ТА НЕДЕРЖАВНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

У статті розглядаються особливості взаємодії установ виконання покарань із державними та недержавними інституціями, зокрема надається визначення взаємодії у сфері кримінально-виконавчої діяльності, виділяються ознаки взаємодії органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України (зокрема установ виконання покарань) з державними та неурядовими інституціями, відображається коротка характеристика взаємодії установ виконання покарань із державними органами, підприємствами та установами, окремими громадянами.

Ключові слова: взаємодія, виконання судових рішень, державні та недержавні інституції, засуджений, установи виконання покарань.

В статье рассматриваются особенности взаимодействия учреждений исполнения наказаний с государственными и негосударственными институтами, в частности, дается определение взаимодействия в сфере уголовно-исполнительной деятельности, выделяются признаки взаимодействия органов и учреждений Государственной уголовно-исполнительной службы Украины (в том числе учреждений исполнения наказаний) с государственными и неправительственными институтами, отражается краткая характеристика взаимодействия учреждений исполнения наказаний с государственными органами, предприятиями и учреждениями, отдельными гражданами.

Ключевые слова: взаимодействие, исполнение судебных решений, государственные и негосударственные институты, осужденный, учреждения исполнения наказаний.

This article deals with the features of interaction of penitentiary facilities with state and non-state institutions, in particular, gives the definition of “interaction in the sphere of penal activity”, suggests characteristics of interaction of the bodies and institutions of the State penal service of Ukraine (including penal institutions) with state and non-state institutions, presents a summary of interaction of penitentiary facilities with state bodies, enterprises and institutions, individual citizens.

Key words: interaction, execution of judgments, state and non-state institutions, convicted, penitentiary facility.

Вступ. Вимогою сьогодення для ефективного функціонування вітчизняних установ виконання покарань є питання взаємодії з державними та недержавними інституціями. Актуальність цього питання зростає у зв'язку із подальшим реформуванням Державної кримінально-виконавчої служби України.

У науковій літературі категорії «взаємодія» приділялося достатньо уваги. Окремі питання організації взаємодії між різними інституціями (як державними, так і недержавними) розглядалися у працях Є.Ю. Бараша, С.К. Гречанюка, Р.А. Калюжного, А.В. Коваленка, І.М. Микитась, О.І. Остапенка, Н.А. Сергієнко, І.Ю. Хомишин, Х.П. Ярмачі, М.М. Яцишина та інших дослідників.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження організаційно-правових засад взаємодії установ виконання покарань в Україні з державними та недержавними інституціями із забезпечення виконання судових рішень.

© ГНОТ Х.Я. – аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права (Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка») фахівець групи з контролю за виконанням судових рішень (Державна установа «Миколаївська виправна колонія (№ 50)»)

Результати дослідження. Взаємодія установ Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) з різними інституціями (як державними, так і недержавними) є одночасно потребою і вимогою для можливості повноцінної діяльності у сфері виконання кримінальних покарань [1, с. 241].

За словниковим тлумаченням, термін «взаємодія» означає «взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь» [2, с. 85].

У науковій літературі щодо цього можна віднайти поняття взаємодії у сфері кримінально-виконавчої діяльності, під яким пропонують розуміти «такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, за якого вони взаємно впливають один на одного та на відповідну сферу правовідносин із метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань щодо забезпечення реалізації кримінальних покарань» [3, с. 14].

С.К. Гречанюк у своїй дисертації наводить авторське визначення взаємодії як організованої у відповідності з вимогами чинного законодавства, узгодженої за цілями, місцем та часом спільної діяльності органів та установ ДКВС України з державними та неурядовими інституціями, яка спрямована на досягнення цілей та завдань суб'єктів, при цьому об'єднувальною пріоритетною метою є здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань». Зазначене визначення дає змогу виділити ознаки взаємодії органів та установ ДКВС України (зокрема установ виконання покарань (далі – УВП)) із державними та неурядовими інституціями: 1) організована спільна діяльність органів та установ ДКВС України з державними та неурядовими інституціями; 2) спільна діяльність, узгоджена за цілями, місцем та часом; 3) діяльність, організована відповідно до вимог чинного законодавства; 4) узгоджена діяльність, спрямована на досягнення цілей та завдань суб'єктів; 5) пріоритетною метою взаємодії є здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [4, с. 111–112].

Особливостями організації процесу взаємодії таких суб'єктів є специфічна сутність процесу виконання та відбування кримінального покарання, а також особливості, пов'язані зі спеціальним статусом засуджених, суспільною небезпекою цієї категорії осіб і складністю роботи з ними, а також специфікою діяльності органів та установ виконання покарань, яка вирізняється місцем кримінально-виконавчої служби України в інституціональному механізмі держави, можливість досягнення обоюдної мети на тлі пріоритетної мети взаємодії – здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [4, с. 112–113].

За змістом розрізняють взаємодію інформаційну (обмін методичною, науково-аналітичною, кримінологічною, оперативною та іншою інформацією, яка представляє взаємний інтерес), функціональну (часткове виконання спільної роботи чи спільна діяльність), консультаційну (надання консультацій, методична допомога, взаємне використання можливостей правоохоронних органів для підвищення кваліфікації працівників, проведення спільних семінарів, конференцій), організаційну (розробка нормативів, установлення регламентаційних процедур, ухвалення спільних управлінських рішень, планування заходів) [4, с. 284–285].

Реалізуючи цілі кримінального покарання та завдання, які стоять перед кримінально-виконавчим законодавством, установи виконання покарань взаємодіють із державними органами, підприємствами та установами. Відповідно до правовідносин, учасниками яких є кримінально-виконавчі установи, можна виділити такі групи форм взаємодії:

1) кримінально-процесуальні правовідносини (взаємодія з органами досудового розслідування та суду);

2) наглядові правовідносини (взаємодія з прокуратурою, а також органами внутрішніх справ щодо встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі);

3) соціальні правовідносини (взаємодія з територіальними органами внутрішніх справ і центрами зайнятості населення з питань підготовки засуджених до звільнення та надання їм допомоги в трудовому та побутовому влаштуванні);

4) господарські правовідносини (взаємодія з фізичними та юридичними особами з метою отримання прибутку від господарювання для забезпечення діяльності відповідної кримінально-виконавчої установи) [5, с. 31–32].

Діяльність суду, інших державних органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, а також УВП нерозривно пов'язані між собою. Цей взаємозв'язок, незважаючи на різноманітність правових підстав, форм і методів діяльності, зумовлюється покладеними на них завданнями боротьби зі злочинністю. Успішна робота кожного з указаних державних органів – необхідна передумова

ефективного виконання завдань іншими ланками цієї системи. Вони мають взаємодіяти на всіх етапах боротьби зі злочинністю, зокрема під час виконання покарання [6, с. 228].

Надамо коротку характеристику взаємодії УВП із державними органами, підприємствами та установами, окремими громадянами.

Взаємодія УВП з органами досудового розслідування. Органи досудового розслідування надають допомогу УВП у вивченні особи засуджених (наприклад відомості про причини й умови, які сприяли вчиненню злочину, про злочинну діяльність осіб, дані, що характеризують поведінку засуджених до арешту в побуті, на виробництві). У разі вчинення звільненими від покарання чи тими, хто відбуває його, нового злочину адміністрація УВП сприяє органам досудового розслідування у вивченні особи звинуваченого, подаючи на нього загальну характеристику та копії інших матеріалів із його особової справи [6, с. 229].

На вимогу органів досудового розслідування здійснюється переміщення осіб під вартою (конвоювання) із місць тримання до УВП (слідчих ізоляторів) [7].

В органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах (далі – СІЗО) Державної кримінально-виконавчої служби України оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані взаємодіяти між собою та іншими правоохоронними органами, зокрема відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій із метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів [8].

Взаємодія УВП із підрозділами Національної поліції України. На відповідні підрозділи УВП (СІЗО) покладено функцію щодо оформлення на засуджених (осіб, які тримаються під вартою) обліково-реєстраційних матеріалів, які передбачені Інструкцією про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України, затвердженої спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23.08.2002 р. № 823/188 [7]. Ми можемо говорити і про взаємодію УВП та органів Національної поліції при реалізації Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [9; 10].

Ми також нагадаємо, що орган (підрозділ) поліції під час надходження з установи виконання покарань (слідчого ізолятора) повідомлення про звільнення засудженого проводить перевірку прибуття звільненого до обраного ним місця проживання, про що робиться відмітка у журналі контролю за прибуттям та постановленням на облік раніше судимих осіб. Про прибуття та взяття на облік або неприбуття звільненого до обраного ним місця проживання орган (підрозділ) поліції інформує установу виконання покарань (слідчий ізолятор) [11].

Взаємодія УВП із судами. Ефективність виконання покарання безпосередньо залежить від справедливості винесеного вироку. Якщо покарання справедливе, відповідає характеру суспільної небезпеки вчиненого злочину і особи винного, то воно сприятиме виправленню злочинця у місцях позбавлення волі [6, с. 229–230].

Головною формою взаємодії судів та УВП є проведення судових засідань [4, с. 270].

Взаємодія УВП з прокуратурою. Самих форм взаємодії УВП із прокуратурою не є багато, адже категорія «взаємодія» суттєво відрізняється від категорії «нагляд». Нагляд, на відміну від взаємодії, спрямований не на рівноправну діяльність двох зацікавлених суб'єктів, а на діяльність контролювального характеру [4, с. 279–280].

Основними формами взаємодії УВП із прокуратурою є інформаційний обмін, спільні наради, проведення працівниками прокуратури роз'яснювальної роботи серед засуджених, участь у судових засіданнях, спільна діяльність у разі надзвичайних подій [4, с. 282–283].

Із метою соціальної адаптації перед звільненням з установи виконання покарань адміністрацією зазначеної установи вживають заходів із підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк спільно із суб'єктами соціального патронажу, які надають цим особам допомогу щодо трудового і побутового влаштування за обраним ними місцем проживання. Порядок взаємодії УВП та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, затверджується наказом центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної правової політики, державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, сім'ї та дітей, освіти і науки, молоді та спорту, охорони здоров'я, та Міністерства внутрішніх справ України (ст. 6 Закону України

«Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»). До прикладу: Державна служба зайнятості бере участь у підготовці до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції, зокрема протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів забезпечує оформлення та видачу особам, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, звільненим особам паспортів громадян України [12].

Не менш важливою є організація спільної діяльності з іншими державними інституціями [4, с. 300]. Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства. Для організації міжнародного співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями на основі міжнародних договорів [13]. У Законі України «Про місцеві державні адміністрації» йдеться про взаємодію зазначених органів з УВП [14].

Кримінально-виконавчі установи також співпрацюють із підприємствами щодо питань господарської діяльності, здійснення спільних підприємницьких проектів або забезпечення реалізації продукції, виготовленої УВП [4, с. 326].

В умовах економічної кризи дуже складною залишається проблема виробничо-економічної діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ. Сьогодні ринок, на якому виробники УВП зможуть запропонувати свою продукцію, надто обмежений і складається з поодиноких покупців або державного замовлення. У контексті цього твердження важливим аспектом організації діяльності будь-якої установи, що має на меті отримання прибутку, є її рекламна діяльність. Рекламна діяльність підприємств кримінально-виконавчих установ нині загалом асоціюється з участю у виставках-ярмарках [15, с. 106, 108].

Успішна діяльність органів та установ ДКВС України можлива тільки за умови налагодженої, належним чином організованої і юридично врегульованої взаємодії з неурядовими інституціями. Сьогодні поширення набуває застосування терміна «неурядова організація», що здебільшого вживається, коли йдеться про статутну діяльність громадських організацій або в контексті взаємин із державними органами влади, державними установами. Звідси і розуміння неурядових організацій як локальних, національних чи міжнародних об'єднань людей, діяльність яких здійснюється за ініціативи громадян, а не із санкції чи вказівки уряду, тому не має на меті отримання прибутку.

Взаємодію органів та установ ДКВС України з неурядовими організаціями можна визначити як постійні, об'єктивно зумовлені природою правової держави взаємовідносини органів та установ ДКВС України з інститутами громадянського суспільства в особі неурядових організацій, які відбуваються за спільним планом, узгоджені за завданнями, напрямками, часом і способами дій для досягнення важливої соціально значимої мети – підвищення ефективності виконання кримінальних покарань на гуманістичних, демократичних засадах і корекції злочинних проявів у суспільстві. Для такої взаємодії характерні такі основні ознаки: правова або організаційна форма відносин (залежно від тих засобів, за допомогою яких забезпечується регулювання взаємодії), складається у рамках організаційної структури та взаємозв'язків правової держави і розвиненого громадянського суспільства, відбувається поєднання державно-владної діяльності та повноважень і громадського впливу, спрямована на розв'язання соціально значимого завдання [4, с. 336–339].

Участь неурядових організацій у виправленні засуджених, як правило, виражається у правовому вихованні – пропаганді законотворчої поведінки, юридичному консультуванні, сприянні трудовому вихованню засуджених шляхом надання допомоги у створенні нових робочих місць, наданні допомоги в отриманні освіти та підвищенні рівня освіти, підтримці роботи психологічної служби установ виконання покарань, організації дозвілля в'язнів, трудовому і житлово-побутовому влаштуванню осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, сприянні у відновленні житлових прав в'язнів, влаштуванні на роботу, навчанні після звільнення, здійсненні іншої благодійної допомоги [4, с. 348].

Налагодження взаємодії як із правоохоронними органами, так і з громадськістю буде сприяти пошуку та створенню нових продуктивних шляхів вирішення нагальних проблем кримінально-виконавчої системи, гласності процесу її розвитку, закріпленню у громадській свідомості

ролі установ примусового виконання судових рішень у системі державних органів, поширенню участі суспільства у реформуванні зазначеної системи [3, с. 13].

Висновки. Отже, у процесі діяльності із забезпечення виконання судових рішень УВП взаємодіють із багатьма державними та недержавними інституціями. Під час такої співпраці виникає чимало проблем, проте подальше налагодження взаємодії сприятиме більш ефективно-му забезпеченню виконання судових рішень установами виконання покарань в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гречанюк С.К. Проблеми правового забезпечення взаємодії установ Державної кримінально-виконавчої служби України з підрозділами державної виконавчої служби України у питаннях реалізації окремих судових рішень. *Форум права*. 2010. № 4. С. 241–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_39 (дата звернення: 29.01.2019).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2006. 20 с.
4. Гречанюк С.К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. 520 с.
5. Бурда С.Я., Созанський Т.І. Кримінально-виконавче право України в таблицях і схемах: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 116 с.
6. Кримінально-виконавче право України: Підручник / О.М. Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Колб, В.В. Василевич та ін.; за заг. ред. О.М. Джужа. Київ: Атіка, 2010. 752 с.
7. Інструкція про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: наказ Міністерства юстиції України від 08 червня 2012 р. № 847/5 / Міністерство юстиції України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.01.2019).
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 06.02.2019).
9. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.01.2019).
10. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01 грудня 1994 р. № 264/94-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.02.2019).
11. Порядок взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробачії та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03 квітня 2018 р. № 974/5/467/609/280/ Міністерство юстиції України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство внутрішніх справ України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 06.02.2019).
12. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3160-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2019).
13. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2713-IV / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 30.01.2019).
14. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.02.2019).
15. Гречанюк С.К. Взаємодія підприємств установ виконання покарань з різними інституціями щодо питань їх господарської діяльності. *Економіка и право*. 2010. № 1. С. 106–109. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/7085> (дата звернення: 08.02.2019).